

INA DRUVIETE

Latvijas Universitāte
LU Latviešu valodas institūts
ina.druviete@lu.lv

Kārļa Mīlenbaha polemikas latviešu valodniecības vēsturē: post scriptum 21. gadsimtā

Polemika ir intelektuāla publiska viedokļu sadursme par kādu konkrētu jautājumu – visbiežāk politikā, mākslā vai zinātnē. Tā ir intelektuāla sacensība ar spilgtas, uz publiku vērstas retorikas elementiem. Polemikā atklājas katras puses zināšanas un argumentācijas spēja, nereti tā vērsta ne tikai uz patiesības noskaidrošanu, bet arī uz oponenta vai viņa pārstāvētās grupas diskreditāciju. Visu laiku un tautu polemikās atrodams visplašākais izteiksmes līdzekļu un ētisko paņēmieni spektrs, un polemikas labi noder ka laikmeta raksturotājas.

Latviešu kultūras darbinieks Kārlis Mīlenbahs (1853–1916) pārstāv aktīvu ideju attīstības laiku latviešu valodniecības vēsturē. Viņa plašo redzesloku un erudīciju atkal varam iepazīst darbu apkopojumā (*Kārlis Mīlenbahs. Darbu izlase 2 sēj.* Sast. I. Druviete, zin. red. S. Lagzdiņa. Rīga: LU Latviešu valodas institūts 2009, 2011.). Zinātnes vēsturei nozīmīgi ir teksti, bet sabiedrības vēsturei – zemteksti, bieži vien vārdos neizsakāmais laikmeta gars, idejas, kas savulaik virmojušas gaisā, bet, gadiem ejot, vairs nav atpazīstamas. Tāpēc tapa izdevums *Kārlis Mīlenbahs un viņa laikmets* (Sast. I. Druviete, atb. red. S. Lagzdiņa. Rīga: LU Latviešu valodas institūts 2014), kurā atklājas, ka Mīlenbaha laikmeta raksturīgākā iezīme ir iesaistīšanās vairākkārtējās un ilgās polemikās. Tas nenoliedzami liecina par aktīvu sabiedrības intelektuālo dzīvi. Mūsu priekšgājēji bijuši konsekventi sava viedokļa aizstāvībā – kā liecina K. Mīlenbaha domu apmaiņa ar J. Sirmo, J. Kalniņu, Zariņu Kārli, Raini, V. Eglīti, publiskā sarakste var turpināties pat četrus vai piecus laikraksta numurus, turklāt autori pie pārspriestajiem jautājumiem ar tiešām vai netiešām norādēm uz kādreizējo domu apmaiņu atgriežas par pēc vairākiem gadiem.

Referātā no ideju pēctecības viedokļa analizēta K. Mīlenbaha un J. Sirmā polemika par lietvārdu locījumu lietojumu un vārdu kārtu (1888–1892), polemika par K. Mīlenbaha *Latviešu valodas mācību* (1895), K. Mīlenbaha un Raiņa polemika par *Fausta* tulkojumu (1898), polemika par vārdu *ķermenis* (1903) 2, K. Mīlenbaha un V. Eglīša polemika par dzejas valodu (1909–1911), arī 20. gadsimta pirmās desmitgades polemikas par ortogrāfiju, netiešās polemikas ar J. Jansonu-Braunu un A. Upīti par literatūras teorijas jautājumiem u.c. Pētījumi, kas ļautu precīzi izsekot domu un ideju pēctecībai latviešu valodniecībā, vēl nav pilnīgi, tomēr pat fragmentāra analīze apliecina, ka 19. gadsimta beigu un 20. gadsimta sākuma polemikām bija un joprojām ir tālejoša ietekme uz zinātniskās domas un sabiedrības priekšstatu, pārliecības, stereotipu attīstību valodas un valodniecības jomā.